

Handwritten Arabic calligraphy in a highly stylized, cursive script. The text is written in black ink on a white background. The characters are interconnected and feature long, sweeping flourishes, particularly a prominent one extending downwards and to the left. The overall appearance is that of a signature or a decorative heading.

10/3/17

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی علوم قرآن و حدیث

نقد و بررسی ترجمه‌ی فارسی قرآن کریم به قلم بهاء‌الدین
خرمشاهی (پانزده جزء اول)

به وسیله‌ی

مریم خواجه‌ئی

استاد راهنما

دکتر سید محمد هادی زبرجد

اردیبهشت ۱۳۸۷

کتابخانه مرکزی
دانشگاه شیراز

۱۳۸۷ / ۷ / ۱۱

۱۵۱۳۱۸

به نام خدا

نقد و بررسی ترجمه فارسی قرآن کریم به قلم بهاءالدین خرمشاهی
(پانزده جزء اول)

به وسیله‌ی:

مریم خواجه‌ئی

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیت‌های
تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:

الهیات و معارف اسلامی (علوم قرآن و حدیث)

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی

دکتر سید محمد هادی زبرجد، استادیار بخش الهیات و معارف اسلامی (رئیس کمیته)

دکتر علی اکبر کلانتری، استادیار بخش الهیات و معارف اسلامی

دکتر مهدی احمدی، استادیار بخش الهیات و معارف اسلامی

اردیبهشت ۱۳۸۷

برای تقدیم کردن باید بهترین چیز را برگزید؛ چه آنکه بخواهی آن را به عزیزانی بس
گرانقدر اهدا نمایی.

من حاصل تلاشهایم را در سالهای تحصیل، بس ناچیز می بینم در هنگامه‌ی تقدیم به

"پدر عزیزم"

آنگاه که همه نیرو، عمر و فکرش را بی‌دریغ و بدون چشمداشت در تمام عمر من نثارم نمود.

افزون بر این، هر چه برایم ارزشمند است و خواهد بود، تقدیم می‌دارم به:

"گرامی پدر مهربانم"

او که همیشه و در همه حال شاهد و همراهم است؛ با آرزوی پذیرش و رضایتمندیش از

من و درخواست مغفرت و رحمت رحیمانه خداوند متعال برای آن نازنین. همچنین به:

"مادر عزیز، فداکار و مهربانم"

با آرزوی سلامت در دنیا و سعادت در عقبی؛ و:

"همسر عزیزم"

همسفر راه زندگی‌ام، او که همواره درس صبر در برابر ناملایمات و امید در زندگانی را به من

آموخته است.

سپاسگزاری

هم اکنون که این رساله به پایان رسیده است بر خویشتن فرض می دانم که از استاد ارجمندم جناب آقای دکتر زبرجد که در تمام مراحل انجام کار، دلسوزانه و با سعه صدر مرا راهنمایی فرمودند و همچنین آقایان دکتر کلانتری و دکتر احمدی که کار مشاوره‌ی این رساله به عهده‌ی آنان بود، نهایت تشکر و قدردانی را نمایم. به علاوه از ریاست محترم دانشکده‌ی علوم قرآنی واحد شیراز، جناب آقای دکتر سلمان پور و کتابدار محترم کتابخانه‌ی آن دانشکده، و نیز از آقای دکتر محمد بیگی استاد بخش ادبیات فارسی دانشگاه و آقای دکتر صدیقی در مرکز حافظ شناسی کمال سپاسگزاری و تشکر را دارم و از خداوند متعال برای همه‌ی آن بزرگواران توفیق روز افزون را خواستارم.

همچنین از استاد خرمشاهی که در طی تماس های تلفنی، راهنمایی‌های خود را از بنده دریغ نفرمودند بی‌نهایت سپاسگزارم.

و در انتها از دوست بسیار عزیزم سرکار خانم رقیه رهنما که متحمل زحمات فراوانی شدند نیز، بسیار متشکرم و امیدوارم که در تمام مراحل زندگی موفق و پیروز باشند.

چکیده

نقد و بررسی ترجمه‌ی فارسی قرآن کریم به قلم بهاء‌الدین خرمشاهی
(پانزده جزء اول)

به وسیله‌ی

مریم خواجه‌ئی

قرآن کریم کتاب هدایت است و ملت‌های مختلف با زبان‌های متفاوت برای رسیدن به سعادت واقعی باید از این کتاب در زندگانی خویش بهره گیرند. لذا مترجمان بسیاری از گذشته تا کنون به ترجمه این کتاب آسمانی همت گمارده‌اند. اینجانب از رهگذر مراجعاتی که به ترجمه استاد خرمشاهی داشتم و نیز طی بررسی ترجمه‌های معاصر قرآن کریم، در درسی با عنوان "بررسی متون تخصصی از جهت فن اعراب و ترجمه" دریافتیم که ترجمه مذکور به رغم تصحیحاتی که به دست مترجم آن صورت گرفته است، باز هم خالی از اشکال نیست. بنابراین، وظیفه علمی و شرعی خود دیدم که در قالب پایان‌نامه تحصیلی، به نقد و بررسی ترجمه ایشان از پانزده جزء اول قرآن کریم بپردازم. رساله حاضر مشتمل بر چهار فصل می‌باشد. فصل اول، "مقدمه و کلیات" نام دارد و شامل مقدمه، اهمیت و ضرورت تحقیق، هدف تحقیق، مروری بر تحقیقات انجام شده و روش انجام کار است. فصل دوم، "مباحثی پیرامون ترجمه" است، که در آن به ریشه‌یابی واژه ترجمه، معانی واژه ترجمه، تعریف ترجمه، روش‌های ترجمه، جواز یا عدم جواز ترجمه قرآن کریم، ویژگی‌های یک ترجمه خوب، شرایط مترجم، پیشینه ترجمه، پیشینه نقد ترجمه‌های قرآن کریم، معرفی ترجمه خرمشاهی، اصول و قواعد متبع در ترجمه خرمشاهی، نقدها و جواب‌ها و محاسن ترجمه خرمشاهی پرداخته شده است. فصل سوم، "نقد و بررسی ترجمه استاد خرمشاهی" است. در این فصل به ترتیب آیات و سوره، به مطابقت دادن ترجمه، با اصل آیات پرداخته شده است. از کل آیات بررسی شده، ۴۹۰ نقد به دست آمده که به حسب مورد در ذیل یکی از ۱۰ عنوان اصلی و عناوین فرعی آنها قرار گرفته‌اند. عناوین اصلی این ۱۰ بخش عبارتند از: خطا در واژه‌گزینی، عدم رعایت ویژگی‌های صرفی در ترجمه، خطا در ساختار نحوی، عدم رعایت دقایق بلاغی، افتادگی‌ها در ترجمه، اضافات در ترجمه، استفاده نادرست از قلاب‌ها در ترجمه، ناهماهنگی در ترجمه موارد مشابه، خطاهای محتوایی و مفهومی و اشتباهات چاپی. بیشترین تعداد نقدها در این پانزده جزء، مربوط به اضافات در ترجمه است با ۱۳۳ مورد و کمترین آن‌ها، اشتباهات چاپی است با ۲ مورد. فصل چهارم، "نتایج و پیشنهادها" نام دارد؛ این فصل مشتمل بر نتیجه‌گیری، پیشنهادها و فهرست کلی نقدهای وارد شده بر ترجمه است. در قسمت نتیجه‌گیری، نمودارهایی از تعداد بررسی‌ها در ذیل عناوین نقدها آورده شده، و در نهایت هم یک نمودار، از کل نقدهای به عمل آمده در ۱۰ بخش ارائه شده است؛ سپس، نموداری از پراکنش موارد نقد شده به تفکیک اجزاء پانزده‌گانه رسم شده است، که تعداد نقدها را در هر جزء، نمایش می‌دهد. در این نمودار، بیشترین تعداد نقدها متعلق به جزء اول است با ۵۸ نقد و کمترین تعداد نقدها متعلق به جزءهای ۱۱ و ۱۳ می‌باشد با ۲۰ نقد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: مقدمه و کلیات
۲	۱-۱- مقدمه
۳	۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق
۴	۱-۳- اهداف تحقیق
۴	۱-۴- مروری بر تحقیقات انجام شده
۵	۱-۵- روش انجام کار
۷	فصل دوم: مباحثی پیرامون ترجمه
۸	۲-۱- ریشه‌یابی واژه ترجمه
۹	۲-۲- معانی واژه ترجمه
۹	۲-۳- تعریف ترجمه
۱۰	۲-۴- روش‌های ترجمه
۱۱	۲-۵- جواز یا عدم جواز ترجمه قرآن کریم
۱۲	۲-۵-۱- مخالفان ترجمه قرآن کریم و دلایل آن‌ها
۱۴	۲-۵-۲- موافقان ترجمه قرآن کریم و دلایل آن‌ها
۱۵	۲-۶- ویژگیهای یک ترجمه خوب
۱۶	۲-۷- شرایط و وظایف مترجم
۱۸	۲-۸- پیشینه ترجمه
۲۱	۲-۹- پیشینه نقد ترجمه‌های قرآن کریم
۲۱	۲-۹-۱- پیشینه‌ی نقد ترجمه‌های کهن قرآن به فارسی
۲۱	۲-۹-۲- پیشینه‌ی نقد ترجمه‌های معاصر قرآن به فارسی
۲۲	۲-۱۰- معرفی ترجمه استاد بهاء‌الدین خرمشاهی
۲۳	۲-۱۱- اصول و قواعد متبع در ترجمه خرمشاهی
۲۴	۲-۱۲- نقدها و جواب‌ها
۲۷	۲-۱۳- محاسن ترجمه خرمشاهی

۲۹	فصل سوم: نقد و بررسی ترجمه‌ی استاد خرمشاهی
۳۰	۳-۱- خطا در واژه‌گزینی
۳۰	۳-۱-۱- عدم تطابق مفهومی بین واژه‌ی ترجمه و واژه‌ی اصل
۳۱	۳-۱-۱-الف- عموم و خصوص مطلق
۳۳	۳-۱-۱-ب- عموم و خصوص من وجه
۳۳	۳-۱-۲- غرابت واژگانی (نامأنوس بودن واژگان)
۳۴	۳-۱-۳- معادل نبودن واژه ترجمه و واژه اصل از حیث ساختار و صیغه صرفی
۳۴	۳-۱-۳-الف- أفعال تفضیل
۳۵	۳-۱-۳-ب- صیغه مبالغه
۳۵	۳-۱-۳-ج- ترجمه اسم به صورت فعل
۳۵	۳-۲- عدم رعایت ویژگی‌های صرفی در ترجمه
۳۶	۳-۲-۱- جمع و افراد
۳۶	۳-۲-۱-الف- ترجمه اسمها و فعلهای مفرد به صورت جمع
۳۶	۳-۲-۱-ب- ترجمه اسمها و فعلهای جمع به صورت مفرد
۳۸	۳-۲-۲- معرفه و نکره
۳۸	۳-۲-۲-الف- ترجمه واژه معرفه به شکل نکره
۳۸	۳-۲-۲-ب- ترجمه واژه نکره به شکل معرفه
۴۱	۳-۲-۳- ترجمه افعال مجهول به صیغه معلوم
۴۳	۳-۳- خطا در ساختار نحوی
۴۳	۳-۳-۱- ترکیب‌های وصفی و اضافی
۴۳	۳-۳-۱-الف- ترکیب‌های وصفی
۴۴	۳-۳-۱-ب- ترکیب‌های اضافی
۴۴	۳-۳-۲- جملات فعلیه و اسمیه
۴۴	۳-۳-۲-الف- ترجمه جمله اسمیه به صورت جمله فعلیه
۴۵	۳-۳-۲-ب- ترجمه جمله فعلیه به صورت جمله اسمیه
۴۶	۳-۳-۳- سایر موارد
۴۸	۳-۴- عدم رعایت دقایق بلاغی
۴۸	۳-۴-۱- حصر
۵۰	۳-۴-۲- اسم ظاهر و ضمیر
۵۰	۳-۴-۲-الف- ترجمه اسم ظاهر به صورت ضمیر

۵۱	۲-۴-۳-ب- ترجمه ضمیر به صورت اسم ظاهر
۵۲	۳-۴-۳- استعاره ، تشبیه ، تمثیل ، کنایه
۵۲	۳-۴-۳-الف- عدم انعکاس استعاره، تشبیه، تمثیل و کنایه‌های موجود در آیات در ترجمه
۵۴	۳-۴-۳-ب- وجود استعاره، تشبیه، تمثیل و کنایه در ترجمه آیاتی که فاقد این نکات بلاغی هستند
۵۵	۵-۳- افتادگی‌ها در ترجمه
۵۶	۱-۵-۳- افتادگی اسم
۵۸	۲-۵-۳- افتادگی ضمیر
۶۲	۳-۵-۳- افتادگی فعل
۶۲	۴-۵-۳- افتادگی ترکیب‌های اضافی
۶۳	۵-۵-۳- افتادگی ادوات تأکید
۶۴	۶-۵-۳- افتادگی حرف
۶۴	۷-۵-۳- افتادگی جار و مجرور
۶۶	۶-۳- افزوده‌ها در ترجمه
۶۶	۱-۶-۳- افزوده‌هایی که در ترجمه مورد نیاز نبوده‌اند
۷۰	۲-۶-۳- افزوده‌های تفسیری برای روشن شدن معنای اصل
۷۴	۷-۳- استفاده نادرست از قلاب‌ها در ترجمه
۷۵	۸-۳- ناهماهنگی در ترجمه موارد مشابه
۷۷	۹-۳- خطاهای محتوایی و مفهومی
۷۹	۱۰-۳- اشتباهات چاپی
۸۰	فصل چهارم: نتایج و پیشنهادها
۸۱	۱-۴- نتیجه‌گیری
۹۴	۲-۴- پیشنهادها
۹۵	۳-۴- فهرست کلی نقدهای وارد شده بر ترجمه به ترتیب سور
۱۲۶	فهرست منابع

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان و شماره
۸۶	نمودار شماره ۱: خطا در واژه‌گزینی
۸۷	نمودار شماره ۲: عدم رعایت ویژگی‌های صرفی در ترجمه
۸۸	نمودار شماره ۳: خطا در ساختار نحوی
۸۹	نمودار شماره ۴: عدم رعایت دقایق بلاغی
۹۰	نمودار شماره ۵: افتادگی‌ها در ترجمه
۹۱	نمودار شماره ۶: افزوده‌ها در ترجمه
۹۲	نمودار شماره ۷: تعداد کل نقدهای وارده در هر قسمت
۹۳	نمودار شماره ۸: پراکنش موارد نقد شده به تفکیک اجزاء پانزده‌گانه

فهرست نشانه‌های اختصاری

س = سال
ش = شماره
ف = فوت
ق = قمری
م = میلادی

فصل اول

مقدمه و کلیات

۱- مقدمه و کلیات

۱-۱- مقدمه

امیرالمومنین، حضرت علی علیه السلام چه زیبا درباره قرآن کریم سخن رانده‌اند، آنجا که فرموده‌اند:

آگاه باشید! همانا این قرآن پنددهنده‌ای است که نمی‌فریبد، و هدایت کننده‌ای است که گمراه نمی‌سازد، و سخنگویی است که هرگز دروغ نمی‌گوید. کسی با قرآن همنشین نشد مگر آن که بر او افزود یا از او کاست، در هدایت او افزود و از کور دلی و گمراهی‌اش کاست. آگاه باشید کسی با داشتن قرآن، نیازی ندارد و بدون قرآن بی‌نیاز نخواهد بود. پس درمان خود را از قرآن بخواهید، و در سختی‌ها از قرآن یاری بطلبید، که در قرآن درمان بزرگ‌ترین بیماری‌ها یعنی کفر و نفاق و سرکشی و گمراهی است، پس به وسیله‌ی قرآن خواسته‌های خود را از خدا بخواهید، و با دوستی قرآن به خدا روی آورید، و به وسیله‌ی قرآن از خلق خدا چیزی نخواهید، زیرا وسیله‌ای برای تقرب بندگان به خدا، بهتر از قرآن وجود ندارد (دستی، ۱۳۷۹، ۳۳۳).

از آنجا که قرآن کریم کتاب هدایت برای همگان است و ملت‌های مختلف با زبان‌های متفاوت برای رسیدن به سعادت واقعی، باید از این کتاب در زندگانی خویش بهره‌گیرند، لذا دانشمندان و مترجمان بسیاری از گذشته‌های دور تا کنون به شیوه‌های مختلف به ترجمه این کتاب آسمانی همت گمارده‌اند. برخی لفظ به لفظ و برخی هم به صورت آزاد و نقل به معنا و مفهوم، به ترجمه آن پرداخته‌اند. در دوران معاصر هم این تلاش‌ها به نحو چشمگیری افزایش یافته و ره‌آورد آنها، ترجمه‌هایی است که به وفور در دسترس همگان قرار گرفته است. یکی از این ترجمه‌ها، که سبکی سلیس و روان دارد، ترجمه استاد بهاء الدین خرمشاهی است که در سال ۱۳۷۴ پا به عرصه نهاد. اینجانب از رهگذر مراجعاتی که به اقتضای مطالعات و تحقیقات، به این ترجمه داشتم و نیز طی بررسی ترجمه‌های مختلف معاصر از قرآن کریم، در درسی با عنوان "بررسی متون تخصصی از جهت فن اعراب و ترجمه" دریافتم که ترجمه مذکور به رغم تصحیحاتی که به دست مترجم آن صورت گرفته است، باز هم خالی از نقص و اشکال نیست.

بنابراین وظیفه علمی و شرعی خود دیدم که در قالب پایان نامه تحصیلی، با روشی علمی و به دور از هرگونه غرض ورزی به نقد و بررسی و تجزیه و تحلیل ترجمه ایشان از پانزده جزء اول قرآن کریم بپردازم. رساله حاضر مشتمل بر چهار فصل می باشد، که فصل اول مقدمه و کلیات نام دارد و در آن به اهمیت و ضرورت تحقیق، هدف تحقیق، مروری بر تحقیقات گذشته و روش انجام کار پرداخته شده است. فصل دوم "مباحثی پیرامون ترجمه" است که در آن مسائلی همچون: ریشه یابی واژه ترجمه، معانی ترجمه، تعریف ترجمه، روشهای ترجمه، مساله جواز یا عدم جواز ترجمه قرآن کریم، مخالفان و موافقان ترجمه قرآن کریم، ویژگی های یک ترجمه خوب، شرایط و وظایف مترجم، پیشینه ترجمه و نیز پیشینه نقد ترجمه های قرآن کریم، معرفی ترجمه استاد خرمشاهی، اصول و قواعد متبع در ترجمه استاد، نقدها و جوابها و محاسن ترجمه خرمشاهی، مطرح شده است. فصل سوم که نقد و بررسی ترجمه استاد بهاء الدین خرمشاهی است و در آن به ترتیب سوره های قرآن کریم، به بررسی ترجمه ایشان پرداخته ایم. این نقدها شامل خطا در واژه گزینی، عدم رعایت ویژگی های صرفی در ترجمه، خطا در ساختار نحوی، عدم رعایت دقایق بلاغی، افتادگی ها در ترجمه، افزوده ها در ترجمه، استفاده نادرست از قلابها در ترجمه، ناهماهنگی در ترجمه موارد مشابه، خطاهای محتوایی و مفهومی و در نهایت هم اشتباهات چاپی است. فصل چهارم، که فصل پایانی رساله می باشد و در آن به رسم نمودارها، و ارائه اعداد و ارقامی از بررسی های به عمل آمده در فصل قبل، نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات، پرداخته شده است.

۲-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق

قرآن کریم، کلام خداوند و هدایتگر مردم به سوی حق است و به راه راست رهبری می کند و در نهایت معجزه جاویدان الهی و دلیل صدق دعوت اسلام در بستر زمان است؛ به علاوه دارای نظمی خاص در لفظ و معنا است و شیوه ای منحصر به فرد در فصاحت و بیان نیز دارد (معرفت، ۱۳۷۶، ۱۲).

این کتاب مجموعه ای است از عقاید، احکام، عبادات، مسائل اخلاقی، روابط اجتماعی، مواعظ و اندرزها و سرگذشت پیشینیان در جهت هدایت و تامین سعادت همه مردم، و چون آیات آن به عربی نازل شده، شایسته است برای غیر عرب زبانان، به زبان قابل فهم آنان برگردانده شود تا درک مفاهیم والای آن بر عموم مردم آسان گردد و بتوانند در سایه آن به سعادت واقعی دست یابند (طالقانی، ۱۳۷۷، ۲۹).

لذا باید ترجمه هایی که از قرآن کریم ارائه می شود، حداکثر مطابقت با آیات کریمه را

داشته باشند و در عین حال، از سلاست و روانی برخوردار باشند تا برای اقشار مردم در جهت فهم آن ابهام و مشکلی به وجود نیاید. در ضمن باید متذکر شد که " مترجمان قرآن می دانند و باید بدانند که به گرد زیبایی بیان قرآن نمی توانند برسند، بدین ترتیب باید فصاحت را در یابند و در شیوایی و مفهوم بودن ترجمه خود بکوشند " (خرمشاهی، ۱۳۷۲، ۳۴).

کاری که ما در این تحقیق بدان خواهیم پرداخت، زدودن نقص‌ها و ایرادهای ترجمه در جهت بهبود و روانتر شدن و فراگیرتر شدن فهم آن است. تلاش ما این است که در راستای اقبال گسترده ای که در چند دهه اخیر به ترجمه قرآن کریم شده است قدمی برداریم و در حد توان کمکی به هر چه منقح تر شدن یکی از ترجمه های فارسی این کتاب آسمانی بنماییم.

۳-۱- اهداف تحقیق

هدف تحقیق در درجه اول، پاسخگویی به نیاز مبرمی است که مسلمانان فارسی زبان به ترجمه ای دقیق و روان از قرآن کریم دارند. ترجمه ای، منطبق بر ساختار زبان فارسی همراه با امانت و دقت در واژه گزینی و بر اساس وجه صحیح اعراب که در عین حال بتواند به آسانی با مخاطبان روزگار ما ارتباط برقرار کند. امید داریم که نقد و بررسی ترجمه پانزده جزء اول قرآن کریم از استاد بهاء الدین خرمشاهی، که از بهترین و مشهورترین ترجمه های دوره معاصر است به این هدف جامه عمل بپوشاند.

از طرف دیگر، حاصل و چکیده این پژوهش می تواند به عنوان بخشی از منابع لازم جهت دروس مرتبط با ترجمه، در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته های مختلف دانشگاهها ایفای نقش نماید.

۴-۱- مروری بر تحقیقات انجام شده

اگر بخواهیم به حوزه نقد ترجمه های معاصر قرآن کریم به فارسی بپردازیم، باید اذعان کرد که در این زمینه نقدهای متعدد بر ترجمه های مختلف وارد شده است که این نقدها به صورت مقالات و یا کتبی، به چاپ رسیده اند. البته ما در بخش های بعد به صورت مبسوط و مفصل به این نقدها و خصوصاً نقدهای وارده بر ترجمه مورد نظرمان خواهیم پرداخت. اما علاوه بر مقالات

چاپ شده در این حوزه در نشریات مختلف، تلاش‌هایی هم از سوی دانشگاهیان در قالب رساله‌های دانشجویی صورت گرفته است که به آنها اشاره می‌شود:

- رساله‌ای تحت عنوان "نقد و بررسی ترجمه‌های فارسی معاصر قرآن" نوشته رسول معتمدی در سال ۱۳۷۱، دانشگاه فردوسی مشهد.

- مقایسه دو ترجمه قرآن مجید (ترجمه پانزده جزء اول از ترجمه مکارم شیرازی و فولادوند)، توسط محمد حسن زارع خفری در سال ۱۳۷۶، دانشگاه شیراز.

- مقایسه ترجمه قرآن کریم (از شادروان مهدی الهی قمشه‌ای با ترجمه عبدالمحمد آیتی) (ترجمه پانزده جزء اول)، توسط خداکرم یزدان پناه در سال ۱۳۷۷، دانشگاه شیراز.

- مقایسه تطبیقی دو ترجمه قرآن کریم از ترجمه‌های فولادوند و معزی (پانزده جزء دوم)، توسط عباس مرادی در سال ۱۳۷۸، دانشگاه شیراز.

- مقایسه تطبیقی ترجمه الهی قمشه‌ای و خرمشاهی (پانزده جزء اول)، توسط علی آزادی در سال ۱۳۸۰، دانشگاه شیراز.

همان‌طور که مشاهده می‌گردد رساله‌های نامبرده به نقد ترجمه‌های مختلف به شکل مقایسه‌ای پرداخته‌اند و هیچ‌یک بر روی نقد و بررسی یک ترجمه به تنهایی، متمرکز نشده‌اند. اما ما در این رساله به این کار پرداخته‌ایم. لذا باید گفت که از این منظر کاری نو و بدون پیشینه است.

۵-۱- روش انجام کار

روش مورد استفاده در این تحقیق، روش توصیفی-انتقادی است؛ بدین معنا که در آن با مراجعه همزمان به متن آیه و ترجمه (به ترتیب آیات و سوره از ابتدای قرآن مجید) به بررسی و تبیین ترجمه ایشان پرداخته و سپس موارد اشکال و نقد و کاستی‌هایی که در آن مشهود بود، در فیش‌هایی که بدین منظور تهیه شده بود، ثبت و شماره‌گذاری می‌شد.

در مرحله بعد، مواردی که برای بررسی و تایید یا رد ترجمه نیازمند مراجعه به منابع تفسیری و ترجمه‌های دیگر مترجمان بود مشخص می‌شد و پس از مراجعات لازم، ترجمه پیشنهادی برای آن مورد ارائه می‌گردید. علاوه بر این، چون مبنای ما در این تحقیق، اصول و ملاک‌هایی بوده است که مترجم در بخش پیوست به طور مفصل از آن سخن گفته و در ترجمه خویش به آن‌ها تکیه داشته است، لذا مواردی را که مترجم در ترجمه، از اصول و ملاک‌های مد نظر خویش عدول نموده بود نیز استخراج، و در فیش‌ها نوشته می‌شد. پس از این مراحل، حجم زیادی از فیش‌ها به دست آمد که باید به آنها نظم داده می‌شد؛ بنابراین، به دسته‌بندی

موضوعی فیش‌ها پرداختیم که ره‌آورد این دسته‌بندی، ده موضوع اصلی و بسیاری عناوین فرعی بود و در انتها مجموعه‌ای به دست آمد که هم اکنون در موضع دفاع از آن برآمده‌ایم.

فصل دوم

مباحثی پیرامون ترجمه

۲- مباحثی پیرامون ترجمه

۲-۱- ریشه‌یابی واژه ترجمه

درباره ریشه لغوی واژه "ترجمه" در میان علمای فن اختلافات بسیاری وجود دارد. برخی ریشه این کلمه را عربی دانسته‌اند و برخی دیگر غیر عربی می‌دانند. گروه اول، خود به چند دسته تقسیم می‌شوند: برخی همچون فیومی در مصباح المنیر، آن را از "ترجم" که چهار حرفی است دانسته‌اند، به معنای کشف و بیان و تفسیر؛ برخی دیگر مانند راغب در مفردات آن را از ماده "رجم" عربی گرفته‌اند (راغب اصفهانی، ۱۴۲۴، ۳۴۵) و به معنی سخن گفتن از روی حدس و گمان؛ بعضی هم مانند ابن منظور "ترجمه" را هم در ماده "رجم" و هم در ماده "ترجم" آورده‌اند (ابن منظور، ۱۴۱۶، ۵۴۶). در مقابل این گروه، دسته دوم هستند که برخی از آنها، این کلمه را ماخوذ از کلمه Targmono آرامی می‌دانند؛ بعضی دیگر ماخوذ از "ترزبان" فارسی دانسته‌اند همچون: دهخدا در لغتنامه (دهخدا، ۱۳۷۷، ۶۶۰۹). و خفاجی در کتاب "شفاء الغلیل فیما ورد فی کلام العرب من الدخیل" که گفته است: ترجمان معرب ترزبان یعنی رطب اللسان است (سلماسی زاده، ۱۳۶۹، ۸۸) و نیز دسته سومی که احتمال داده‌اند از "رجم" کلدانی به معنای "افکندن" باشد.

طبقات مفسران شیعه، نظر صحیح را همان می‌داند که می‌گوید ترجمه یک کلمه عربی و مصدر رباعی مجرد از ماده "ترجم" است، آن‌گونه که در لسان العرب و قاموس آمده است و مرحوم آقا بزرگ تهرانی در الذریعه آن را پسندیده و بیان نموده‌اند (عقیقی بخشایشی، ۱۳۷۱، ۱۴۷).

اما در مقابل، دلایلی هم مطرح شده است و نشان از آن دارد که این کلمه، کلمه ای معرب و دخیل در زبان عربی می‌باشد: الف: اختلاف لغت شناسان در بیان ریشه این کلمه؛ ب: قراین موجود بر این که کلمه "ترجمان" با کلماتی در زبان‌های دیگر، به‌ویژه با کلمه ترزبان در زبان فارسی نزدیک است؛ ج: این کلمه در قرآن کریم، که به لسان عربی مبین است، بکار نرفته و حال آن‌که کلمه "ترجمه" و "ترجمان" در آن ایام کاربرد لغوی داشته است (محمد-

بیگی، ۱۳۷۳، ۸۲). دلیل سوم، دلیل متقن و محکمی نیست؛ زیرا قرآن کریم از به کار بردن کلمات معرب ابا ندارد که بتوان گفت به صرف عدم کاربرد آن‌ها در قرآن، این کلمات معرب و دخیل هستند.

۲-۲- معانی واژه ترجمه

کلمه ترجمه در معانی گوناگون، آمده است:

- ۱- بیان سیرت و اخلاق و نسبت اشخاص، چنانکه از کتبی که درباره احوال و اخلاق شخصیت‌ها نوشته شده به "کتاب تراجم" تعبیر می‌شود (بی‌آزار شیرازی، ۱۳۷۶، ۲۸).
- ۲- به مقدمه کتاب که دیباچه و گزارشی از کتاب است "ترجمه الکتاب" گفته می‌شود (همان).
- ۳- تبلیغ و رساندن کلام به کسی که آن را نشنیده است؛ که دکتر رامیار کاربرد این معنای ترجمه را بیشتر در تبلیغ احکام الهی و بیان الفاظ آسمانی دانسته اند (رامیار، ۱۳۸۰، ۶۴۶).
- ۴- رمز و معما؛ چنانکه در اسکندرنامه آمده است: "حکیم ارسطو نامه ای به خط خویش به ترجمه‌ای که میان او و اسکندر بود بنوشت، چنانکه هیچ کس نتوانستی خواندن، الا شاه و حکیم" (بی‌آزار شیرازی، ۱۳۷۶، ۲۸).
- ۵- تفسیر و شرح کلام به زبان اصلی؛ چنانکه زمخشری در "اساس البلاغه" ترجمه را به معنای بیان و تفسیر و شرح به کار برده است (زرقانی، ۱۴۱۷، ۹۰).
- ۶- تفسیر و تقریر به زبان دیگر.
- ۷- بیان کلمات یا الگوها و اسوه‌های انسانی (بی‌آزار شیرازی، ۱۳۷۶، ۲۸).
- ۸- نقل و برگرداندن مفهومی از زبانی به زبان دیگر (زرقانی، ۱۴۱۷، ۹۰). که این معنا مشهورترین و متداول‌ترین معنی ترجمه در عرف است و باید گفت این نقل کلام باید به گونه‌ای باشد که جمیع معانی و مقاصد منظور در متن اصلی را متضمن باشد به حدی که گویی عین کلام را از لغتی به لغت دیگری منتقل کرده‌اند (سلماسی‌زاده، ۱۳۶۹، ۱۱).

۲-۳- تعریف ترجمه

برای ترجمه، تعاریف مختلفی ارائه شده است، که به برخی از آن‌ها می‌پردازیم:
- ترجمه مجموعه‌ای است از تصمیم‌هایی که مترجم از حیث گزینش واژه، نحو و سبک بیان می‌گیرد (حدادی، ۱۳۷۲، ۹۳).